

Elwira Kaczyńska

Uniwersytet Łódzki
elwira.kaczynska@uni.lodz.pl
ORCID ID: 0000-0002-4545-1927

Słowo krąży w świecie. Rozważania nad internacjonalizmem *lordoza* i jego indoeuropejską genezą

1. Wprowadzenie

Celem badawczym niniejszego artykułu jest szczegółowe omówienie źródłosłowa medycznego terminu *lordoza* (ang. *lordosis*) ‘wygięcie kręgosłupa ku przodowi’. Wyraz ten ma status internacjonalizmu i podobnie jak wiele innych międzynarodowych terminów naukowych wywodzi się z języka starogreckiego (gr. λόρδωσις). Wśród językoznawców indoeuropeistów panuje powszechne przekonanie, że grecki apelatyw oraz postulowane w innych językach indoeuropejskich wyrazy z nim spokrewnione poświadczają wyłącznie rdzeń nominalny **lord-* ‘wykrzywiony, wygięty’, dokumentujący apofoniczny wokalizm *-o-*. Autorka opracowania na bazie indoaryjskiego materiału leksykalnego restytuuje rdzeń werbalny **lerd-* i jego pierwotne znaczenie ‘dźwigać brzemie, nieść ciężar’, umożliwiające prześledzenie zmiany semantycznej obserwowanej w języku greckim.

2. Wyraz *lordoza* jako internacjonalizm

Apelatyw *lordoza* jest międzynarodowym terminem medycznym określającym fizjologiczne lub patologiczne wygięcie kręgosłupa ku przodowi, zwłaszcza w okolicy szyjnej lub lędźwiowej, spowodowane najczęściej

zniekształceniem kręgow, porażeniem mięśni, zwichnięciem stawu biodrowego lub powstałe w następstwie zmian krzywiczych, gruźliczych bądź nowotworowych¹. Wyraz *lordoza* wykazuje wszystkie cechy typowe dla internacjonalizmów: występuje w różnych językach międzynarodowych, posiada na ich gruncie identyczną lub zbliżoną postać (ang. *lordosis*, fr. *lordose*, niem. *Lordose*, ros. лордоз), wyraża to samo pojęcie, jest zrozumiały w ogólnoswiatowym środowisku branżowym, wywodzi się z języka greckiego (gr. λόρδωσις f.), najczęstszego źródła nowożytnego słownictwa naukowego, zwłaszcza medycznego. Różnice formalne między różnojęzycznymi odpowiednikami są minimalne i wynikają z adaptacji greckiego wyrazu do systemu fonetycznego, ortograficznego i gramatycznego języków zapożyczających. Część języków europejskich przyswoiła grecki apelatyw λόρδωσις w niezmienionej postaci słowotwórczej (ang. *lordosis*, hiszp. *lordosis*) lub z drobnymi zmianami fonetycznymi (wł. *lordosi*, fr. *lordose*, port. *lordose*). Taki sposób zapożyczania, właściwy – jak widać w naszym przypadku – językom analitycznym, nazywamy zapożyczeniem leksykalnym. Inne z kolei języki, określane mianem fleksyjnych, dostosowały grecki wyraz, reprezentujący formację żeńską, do odpowiedniego paradygmatu fleksyjnego (np. niem. *Lordose*, pol. *lordoza*, sła. *lordóza*, cz. *lordóza*, ch. *lordóza*, serb. *лордоза*, sła. *lordoza*, bułg. *лордоза*, mac. *лордоза*). Tego rodzaju przyswojenie wyrazu stanowi przykład zapożyczenia morfemowego (morfologicznego). Warto zauważyć, że greckiemu sufiksowi -σις (f.) odpowiada w większości języków słowiańskich formant -za (-za)². Udźwięcznienie spółgłoski

¹ Zob. *Słownik języka polskiego PWN. Tom II: L-P*, red. M. Szymczak, Warszawa 1998, s. 49; *Słownik wyrazów obcych*, red. E. Sobol, Warszawa 2002, s. 664; *Wielka encyklopedia PWN. Tom XVI: Limka czarnobrzucha – Mańkowski*, red. J. Wojnowski, Warszawa 2003, s. 135.

² Greckie formacje żeńskie na -σις, przyswojone za pomocą morfemu -za, tworzą w zasobie leksykalnym języka polskiego bardzo liczną grupę pożyczek, np. *analiza* (← gr. ἀνάλυσις), *dializa* (← gr. διάλυσις), *teza* (← gr. θέσις), *hipoteza* (← gr. ὑπόθεσις), *proteza* (← gr. πρόθεσις), *synteza* (← gr. σύνθεσις), *anafaza* (← gr. ἀνάφασις), *emfaza* (← gr. ἔμφασις), *baza* (← gr. βάσις), *geneza* (← gr. γένεσις), *diagnoza* (← gr. διάγνωσις), *hipostaza* (← gr. ὑπόστασις), *symbioza* (← gr. συμβίωσις). Zapożyczenia *hipokryzja* (← gr. ὑπόκρισις) i *paraliż* (← gr. παράλυσις) niewątpliwie trafiły do języka polskiego przez medium francuskie. Na tle przedstawionych powyżej zapożyczeń wyróżnia się wyraz *kryzys* m. (← gr. κρίσις f.), który z niewielkimi zmianami fonetycznymi zachował grecką postać. Stanowi on przykład zapożyczenia leksykalnego; zob. H. Rybicka, *Losy wyrazów obcych w języku polskim*, Warszawa 1976, s. 76–77. W taki sposób, tj. bez zmiany znaczenia i formy słowotwórczej, w dużej mierze przyswajano w staropolszczyźnie (w XVI w.) greckie derywaty na -σις, np. *apocalypfis* (← gr. ἀποκάλυψις), *eklipfis* (← gr. ἑκλειψις), *hipocryfis* (← gr. ὑπόκρισις), *hipoftafis* || *ipoftafis* (← gr. ὑπόστασις), *praxis* (← gr. πράξις); zob. D. Moszyńska, *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 141–142. Należy w tym miejscu odnotować, że leksemy typu *apokalipsa*, *elipsa*, *syntaksa* również pochodzą od greckich derywatów na -σις, por. gr. ἀποκάλυψις f. ‘odkrycie, objawienie’, gr. ἔλλειψις f. ‘brak; gram. elipsa’,

szczelinowej [s] do [z] może być dowodem niemieckiego lub francuskiego pośrednictwa w zapożyczeniu greckiego terminu³. Należy w tym miejscu odnotować, że w języku rosyjskim wyraz grecki pod wpływem języka francuskiego przyjął postać лордоз m. (← fr. *lordose* f. ← gr. λόρδωσις f.). Zmiana kategorii gramatycznej z żeńskiej na męską nastąpiła już na gruncie języka rosyjskiego.

Internacjonalizm *lordoza* jako nowożytnie zapożyczenie z antycznej greki zagościł w europejskiej terminologii medycznej już w XVIII wieku, por. ang. *lordosis* (1704)⁴, wł. *lordosi* (1752)⁵, fr. *lordose* (1765)⁶. Niektórzy leksykografowie zakładają w procesie zapożyczenia pośrednictwo łacińskie: port. *lordose* ← *lordosis* (1858) ← łac. nauk. *lordōsis* ← gr. *lórdōsis*⁷.

Niestety, nie wiemy, kiedy po raz pierwszy użyto w piśmiennictwie polskim wyrazu *lordoza*. Słowniki polszczyzny siedemnasto- i osiemnastowiecznej nie poświadczają tego leksemu⁸. Wiadomo natomiast, że termin medyczny, choć nie został odnotowany w pierwszym jednojęzycznym *Słowniku języka polskiego* Samuela Lindego⁹, ani w tzw. słowniku wileńskim¹⁰,

gr. σύνταξις f. ‘ustawienie w szeregu; gram. składnia’. Tego rodzaju formacje powstały na gruncie greckim przez dodanie formantu -σις do tematu zakończonego na spółgłoskę zwartą.

³ Zob. T. Rott-Żebrowski, *Różnice fonetyczne w zapożyczeniach greckich w języku polskim i rosyjskim*, „Slavia Orientalis” 1971, t. 20, nr 2, s. 176–177. Niektórzy lingwiści traktują leksem *lordoza* jako zapożyczenie pochodzenia greckiego, przejęte do polszczyzny za pośrednictwem języka niemieckiego („niem. *Lordose* od gr. *lordós* ‘wygięty do przodu’”); zob. A. Markowski, R. Pawelec, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa 2001, s. 454. O zapożyczeniach greckich bezpośrednich i pośrednich w polszczyźnie rozprawia szerzej Elwira Kaczyńska w: *Z problematyki polskiej normy językowej: dema czy demu?*, „Poradnik Językowy” 2018, nr 7, s. 24–26.

⁴ Zob. *The Oxford English Dictionary*, red. A. Stevenson, Oxford 2010; <https://www.oxfordreference.com> [dostęp: 12.11.2020].

⁵ *Il Dizionario della lingua italiana*, red. T. de Mauro, Milano 2000, s. 1405; A. Nocentini, *L’etimologico vocabolario della lingua italiana*, Milano 2010, s. 640.

⁶ A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique de la langue française*, Paris 1938, s. 443.

⁷ A.G. da Cunha, *Dicionário etimológico Nova Fronteira da língua portuguesa*, Rio de Janeiro 1998, s. 483; J. Kreiner, *Słownik etymologiczny łacińskich nazw i terminów używanych w biologii oraz medycynie*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1963, s. 124.

⁸ Zob. *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*; <https://sxvii.pl> [dostęp: 30.11.2021]; M.A. Trotz, *Nowy dykcyonarz, to iest Mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestroj gramatycznych, lekarskich, matematycznych, fortyfikacyjnych, żeglaskich, łowczych i inszym naukom przywoitych wyrazow [...]. Tom trzeci*, Leipzig 1764.

⁹ Wydanie pierwsze: S.B. Linde, *Słownik języka polskiego. Tom I. Część II*, Warszawa 1808. Wydanie drugie: tenże, *Słownik języka polskiego. Tom II*, Lwów 1855.

¹⁰ Zob. *Słownik języka polskiego. Część I: A–O*, red. A. Zdanowicz, M.B. Szyszko, J. Filipowicz i in., Wilno 1861. Wyraz nie pojawia się też w pierwszym polskojęzycznym leksykonie wyrazów obcych; zob. M. Amszejewicz, *Dykcyonarz zawierający wyrazy i wyrażenia z obcych języków polskiemu przyswojone, a mianowicie w umiejętnościach, sztukach, tudzież w stylu prawniczym, administracyjnym, gazeciarskim, naukowo-filozoficznym, literackim i w potocznej mowie*

ani w *Słowniku terminologii lekarskiej polskiej* (wydanym nakładem Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego w 1881 roku)¹¹, funkcjonował w polskim słownictwie specjalistycznym już w XIX wieku. Wyraz *lordoza* pojawia się w 1863 roku na łamach warszawskiego „Tygodnika Lekarskiego”¹², a także w monografii wybitnego polskiego lekarza Władysława Biegańskiego, wydanej w 1896 roku¹³. Ciekawe, że pierwsza leksykograficzna atestacja wyrazu *lordoza* pochodzi dopiero z suplementu do *Słownika języka polskiego*, powstałego pod redakcją Witolda Doroszewskiego (1969)¹⁴.

3. Grecka geneza wyrazu *lordoza*

Międzynarodowy termin *lordoza* (ang. *lordosis*) jest adaptacją greckiego rzeczownika λόρδωσις f. ‘wygięcie w tył, skrzywienie kręgosłupa’¹⁵. W języku starogreckim wyraz ten występował głównie w znaczeniu medycznym. Już Hipokrates z Kos (ok. 460 – ok. 370 p.n.e.), najśłynniejszy lekarz grecki, opisał strukturę kręgosłupa i schorzenia powstałe w wyniku jego deformacji (Hp. Art. 42). Poszczególne skrzywienia kręgosłupa omówił szczegółowo pięć wieków później rzymski lekarz pochodzenia greckiego Galen (ok. 130–200 n.e.), który wprowadził do terminologii medycznej trzy istotne pojęcia *opistokifoza* (później *kifoza*), *lordoza* i *skolioza* (Gal.

używane do użytku powszechnego, Warszawa 1859. Nie jest odnotowany w tzw. słowniku warszawskim, zob. *Słownik języka polskiego. Tom II: H–M*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1902.

¹¹ *Słownik terminologii lekarskiej polskiej*, oprac. S. Janikowski, J. Oettinger, A. Kremer, J. Majer, Kraków 1881.

¹² L.A. Neugebauer, *Wspomnienia z zakładu położniczego w Medyolanie (ciąg dalszy)*, „Tygodnik Lekarski” 1863, t. 17, nr 10, s. 77 („wskutek opisanej wyżej kyfozy lędźwiowej było zarazem dotknięciem kompensującą też kyfozę lordozą części grzbietowej kręgosłupa”). Ten sam autor używa też przymiotnika *lordotyczny* ‘dotknięty lordozą’ (tamże, „Kość krzyżowa w niej jest prosta, w środku nieco lordotyczna”). Informację o tej najdawniejszej (jak się wydaje) polskiej atestacji wyrazu *lordoza* (z 1863 roku) zawdzięczam prof. Janowi Wawrzyńczykowi (UW) oraz prof. Janowi Sosnowskiemu (AEH w Łodzi), za co składam im szczerze podziękowania.

¹³ W. Biegański, *Dyagnostyka różniczkowa chorób wewnętrznych*, Warszawa 1896, s. 764. Polski język medyczny kształtował się głównie w XIX i XX wieku; zob. K.W. Zieliński, *Słownik pochodzenia nazw i określeń medycznych. Antyczne i nowożytnie dzieje chorób w ich nazwach ukryte*, Bielsko-Biała 2004, s. 10. Warto w tym miejscu odnotować, że L.A. Jankowiak odnotowuje trzy inne dziewiętnastowieczne synonimy polskie dla *lordozy*: (1) *garb z przodu*; (2) *garb przodkowy*; (3) *skrzywienie stosu pacierzowego naprzód* (L.A. Jankowiak, *Synonimia w polskiej terminologii medycznej drugiej połowy XIX wieku (na podstawie Słownika terminologii lekarskiej polskiej z 1881 roku)*, Warszawa 2015, s. 295). Pomija zatem termin *lordoza* stosowany dowodnie w drugiej połowie XIX stulecia zarówno w specjalistycznej prasie lekarskiej (począwszy od 1863 roku), jak i w podręcznikach medycznych (1896).

¹⁴ Zob. *Słownik języka polskiego. Tom XI*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1969, s. 274.

¹⁵ *Słownik grecko-polski. Tom III*, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1962, s. 49; *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*, red. H.G. Liddell, R. Scott, H.S. Jones, Oxford 1996, s. 1061; F. Montanari, *The Brill Dictionary of Ancient Greek*, Leiden–Boston 2018, s. 1255.

18.1.493): Ὀπισθοκύφωσις ὀνομάζεται ἢ εἰς τοῦπίσω διαστροφή τῆς ῥάχεωσ, ὡσπερ ἢ μὲν εἰς τὸ πρόσω λόρδωσις, ἢ δὲ εἰς τὰ πλάγια σκολίωσις („Terminem *opisthokýphōsis* nazywa się wygięcie kręgosłupa ku tyłowi, tak jak termin *lórdōsis* oznacza wygięcie kręgosłupa ku przodowi, a *skolíōsis* wygięcie kręgosłupa na bok”). Jak widać, wyrazem *lordosis* już w starożytności określano wykrzywienie kręgosłupa ku przodowi. W takim też niezmiennym znaczeniu antyczny wyraz został zapożyczony przez języki nowożytne.

Grecki apelatyw λόρδωσις stanowi derywat werbalny urobiony od czasownika λорδώω (act.) ‘przeginać w tył’, λорδόομαι (med.) ‘przeginać się w tył’¹⁶ za pomocą produktywnego w słowotwórstwie greckim żeńskiego formantu -σις¹⁷. Greckie jednostki leksykalne zakończone na -σις (← ie. *-ti-s¹⁸) tworzone były od rdzeni werbalnych (pierwotnie występujących na stopniu redukcji) i reprezentowały *nomina actionis*, czyli rzeczowniki nazywające czynności, procesy lub stany¹⁹. Gwoli ścisłości należy dodać, że czasownik λордώω ‘przeginać w tył’ jest formacją denominatywną, utworzoną od przymiotnika λордός ‘wygięty ku tyłowi, przegięty w tył’²⁰, którą w językoznawstwie określa się łacińskim terminem *verbum factitivum*²¹.

W słownikach ogólnych różnych języków europejskich, jak i w słownikach wyrazów obcych jako źródłosłów leksemu *lordoza* wskazuje się albo grecki rzeczownik *lórdōsis* ‘skrzywienie’²², albo grecki przymiotnik *lordós*

¹⁶ *Słownik grecko-polski. Tom II*, red. Z. Abramowiczówna..., s. 49; *Greek-English Lexicon...*, s. 1061; O. Jurewicz, *Słownik grecko-polski. Tom II*, Warszawa 2001, s. 19; F. Montanari, *The Brill Dictionary...*, s. 1255; *The Cambridge Greek Lexicon. Volume II*, red. J. Diggle, Cambridge 2021, s. 879.

¹⁷ L.R. Palmer, *The Greek Language*, Norman 1996, s. 252–253.

¹⁸ Forma sufiksalna -σις (← ie. *-ti-s) powstała w wyniku asybilacji spółgłoski przedniojęzykowej [t] na skutek oddziaływania samogłoski przedniej [i]. Warunkiem takiej palatalizacji była pozycja interwokaliczna spółgłoski zwartej. Zjawisko to, sięgające II tysiąclecia p.n.e., nie objęło wszystkich dialektów greckich. Proces ten zaszedł w grupie attycko-jońskiej, arkado-cypryjskiej i w dialekcie lesbijskim (reprezentującym grupę eolską), por. att. φάσις f. ‘mówienie; mowa, wyrażenie; wypowiedź’ vs. hom. (eol.) φάτις f. ‘wieść, pogłoska; wypowiedź, mowa, język’; por. A.A. Déniz, *Assibilation*, [w:] *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*, red. G.K. Giannakis, Leiden-Boston 2014, s. 185–186.

¹⁹ A. Debrunner, *Ο σχηματισμός των λέξεων στην αρχαία ελληνική*, Θεσσαλονίκη 2013, s. 142–143.

²⁰ H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch. Band II*, Heidelberg 1962, s. 137; P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. Tome III*, Paris 1974, s. 646–647; R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*, Leiden-Boston 2010, s. 871–872.

²¹ Zob. J. Otrębski, J. Safarewicz, *Gramatyka historyczna języka łacińskiego*, Warszawa 1937, s. 299–300.

²² A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique...*, s. 443; *Słownik języka polskiego. Tom XI*, red. W. Doroszewski..., s. 274; *Słownik wyrazów obcych* PWN, red. J. Tokarski, Warszawa 1980, s. 436; *Słownik wyrazów obcych* PWN, red. B. Pakosz, E. Sobol, Warszawa 1991, s. 512; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny. Tom XIX*, red. H. Zgólkowa, Poznań 1998, s. 299–300; T. de Mauro, *Il Dizionario...*, s. 1405.

‘zgięty’²³. Trzeba w tym miejscu podkreślić, że za wzorcowo opracowany artykuł hasłowy *lordoza* należy uznać ten, który w części etymologicznej przywołuje bezpośrednio źródło zapożyczenia, tj. w naszym przypadku gr. *lórdōsis*, a nie gr. *lordós*.

4. Rdzeń nominalny **lord-* w grece i w innych językach indoeuropejskich

Wszystkie wymienione powyżej greckie wyrazy, tj. prymarny przymiotnik *λορδός* oraz jego derywaty *λορδός*, *λόρδωσις*, a ponadto dalsze formacje sekundarne typu *λορδαίνω* ‘przeginać w tył’ (pierwotne *verbum durativum*), *λόρδωμα* n. ‘przebieganie w tył’, *Λόρδων* m. ‘demon lubieżnego przeginięcia się’²⁴, dokumentują morfem rdzenny występujący na stopniu pełnym z wokalizmem *-o-* (gr. *λορδός* ← ie. **lord-ó-s*), charakterystycznym dla formacji nominalnych. Obecność na gruncie greckim rdzenia nominalnego **lord-* skłoniła Juliusa Pokornego do zrekonstruowania indoeuropejskiego rdzenia werbalnego **lerd-* o hipotetycznym znaczeniu ‘skrzywiać, wykrzywiać, wykoślawiać, deformować / verkrümmen’²⁵. Należy podkreślić, że wszystkie przedstawione przez Pokornego przykłady prezentują albo stopień apofoniczny **lord-*, albo stopień zanikowy **lrd-*, np.: (4.1) orm. *lorčk* ‘wykrzywienie kręgosłupa do tyłu’ (← ie. **lord-sk-*); (4.2) wal. *lurc* m. ‘skrzywiona stopa’, gael. *loirc* f. ‘zniekształcona stopa’ (← celt. **lorsk-* ← ie. **lord-sk-*); (4.3) stang. *lort* adi. ‘krzywy’, śrwniem. *lurz* ‘lewy’ (← pgerm. **lurt-* ← ie. **lrd-*). Nie można wykluczyć, że pokrewna formacja istniała także w językach italskich, por. (4.4) łac. *luscus* adi. ‘ślepy na jedno oko, jednooki’ ← ‘krzywooki’ ← ie. **lord-sk-ó-s* ‘wykrzywiony, wygięty’²⁶.

²³ Zob. *Словарь иностранных слов*, red. Ф.Н. Петров, Москва 1980, s. 291; E. Sobol, *Słownik wyrazów obcych...*, s. 664; *Wielki słownik języka polskiego PWN. Tom II*, red. S. Dubisz, Warszawa 2018, s. 699–700. Warto dodać, że artykuł hasłowy *lordoza*, zamieszczony w innym słowniku wyrazów obcych i trudnych, zawiera istotny błąd: „niem. Lordose od gr. lordós ‘wygięty do przodu’”, zob. A. Markowski, R. Pawelec, *Wielki słownik...*, s. 454. Grecki wyraz *lordós* nie miał znaczenia ‘wygięty do przodu’, tylko ‘wygięty do tyłu’. Na określenie wykrzywienia do przodu starożytni Grecy używali wyrazu *κυφός* ‘pochylony ku przodowi, przygarbiony, garbaty’, skąd czasowniki *κυφόμαι* ‘być skrzywionym, pochylonym’ oraz urobiony od niego ap. *κύφωσις* f. ‘bycie garbatym; kifoza’.

²⁴ P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. Tome III...*, s. 646–647; R. Beekes, *Etymological Dictionary...*, s. 871–872.

²⁵ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern–München 1959, s. 679.

²⁶ Taki wywód etymologiczny zaproponował K.T. Witczak w tekście: *Łacińskie nazwy chorób pochodzenia indoeuropejskiego*, [w:] *Medicina antiqua, mediaevalis et moderna. Historia – filozofia – religia*, red. S. Konarska-Zimnicka, L. Kostuch, B. Wojciechowska, Kielce 2019, s. 29–31.

Należy jednak zaznaczyć, że stopień pełny **lerd-* jest jedynie suponowany i nie ma poświadczenia w formacjach werbalnych zarejestrowanych w językach indoeuropejskich²⁷. W języku greckim funkcjonują czasowniki λորδῶν ‘przeginać w tył’ oraz λորδαίνω ‘ts.’ (pierwotne *verbum durativum*), ale mają one wszystkie pochodzenie denominatywne, czyli wywodzą się od przymiotnika gr. λորδός. Także czasowniki poświadczone na gruncie germańskim muszą być traktowane jako *verba factitiva* (np. niem. *lürzen* ‘zwozić, oszukiwać’ ← śrwniem. *lurz*; śrang. *bi-lurten* ‘ts.’ ← stang. *lort*). Wszystko to sprawia, że materiał leksykalny przytoczony w słowniku Juliusa Pokornego wskazuje wyłącznie na egzystencję rdzenia nominalnego **lord-* : **lrd-*. Należy zatem w tym miejscu przeanalizować materiał leksykalny języków indoaryjskich, pominięty w słowniku etymologicznym J. Pokornego.

5. Rdzeń werbalny **lard-* w językach indoaryjskich

W języku staroindyjskim występuje czasownik *lardayati* ‘ładuje, obciąża / loads’ reprezentujący rdzeń werbalny **lard-*²⁸. Morfem leksykalny **lard-* jest dobrze poświadczony w językach średnio- i nowoindyjskich²⁹: (5.1) prakr. *laddēi* ‘ładuje, obciąża’; cyg. orm. *lar-* ‘ładować’, cyg. gr. *ladav-* ‘ts.’, cyg. wal. *lad-* ‘ładować, pakować’³⁰; sindhi *laḍanu-* ‘ładować, obciążać’ (skąd *lādū* ‘noszący ciężar, ładunek’); lahndi *laḍḍan* ‘ładować, obciążać; nieść, nosić’, dial. (awānkari) *ladduṅ* ‘ts.’, (dżatyckie) *laḍan*; pendż. *laddṇa* ‘ładować, obciążać’; nep. *lāḍnu* ‘ts.’; ass. *lādiba* ‘ts.’; beng. *ladāna* ‘ts.’; or. *lādibā*, *ladibā*, *nadibā* ‘ts.’; maithili *lādab*, aw. dial. (lakhimpuri) *lādab* ‘ładować, obciążać’; hi. *lāḍnā* ‘ładować, obciążać; gromadzić, układać w stos, zwalać na kupę; uciskać, ciemiężyc, gnębić’; marw. *lādal* ‘ładuje, obciąża’; gudź. *lādeb* ‘gromadzić, ładować, sypać, nałożyć (nakładać); ładować, obciążać’, ma. *lāḍṇē* ‘ts.’³¹.

²⁷ Por. *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*, red. H. Rix, M. Kümmel, Wiesbaden 2001.

²⁸ M. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, Delhi 1999, s. 897.

²⁹ Indoaryjski materiał leksykalny przedstawia i dyskutuje Elwira Kaczyńska w opracowaniu: *Old Indic lardayati and the IndoEuropean Root *lard-*, „The Journal of IndoEuropean Studies” 2020, vol. 48, nr 3–4, s. 416–424.

³⁰ Zob. J. Sampson, *The Dialect of the Gypsies of Wales*, Oxford 1926, s. 189.

³¹ R.L. Turner, *A Comparative Dictionary of the IndoAryan Languages*, London–New York–Toronto 1966, s. 636; E. Kaczyńska, *Old Indic lardayati...*, s. 416–417.

Rdzeń werbalny **lard-* zachował się również w językach dardyjskich: (5.2) kaszm. *ladun* ‘podnosić; umieszczać, ustawiać; posyłać; wysyłać’; dam. *ladây-* ‘ładować, obciążać’; phal. *ladâm* ‘ładuję, obciążam’ ← dard. **lardaya*³².

Morfem leksykalny **lard-* pojawia się w następujących derywatach nominalnych: (5.3) prakr. *laddana-* n. ‘ładunek’ ← stind. **lardana-* n.; (5.4) pendż. *ladd* m. ‘ładunek, ciężar, obciążenie’; ku. *lād* ‘przewóz towarów’; ass. *lād* ‘ładunek nakładany na słońia’; or. *ladā, nadā* ‘ładowanie’; *ladā-ladi* ‘zabieranie ładunku’ ← stind. **larda-* m. ‘układanie w stos, ładowanie / piling up, load’³³; (5.5) kaszm. *lad* f. ‘nakładany ciężar’; hi. *lād* f. ‘ładunek, ciężar, brzemie’ ← stind. **lardā* f. ‘ładowanie, nakładanie ciężaru’³⁴.

6. Etymologia sanskryckiego czasownika *lardayati*

Zdaniem Manfreda Mayrhofera etymologia sanskryckiego czasownika *lardayati* jest niejasna³⁵. Thomas Burrow zalicza czasownik *lardayati* do „vernacular and provincial words” i zwraca uwagę na jego absencję w najstarszej literaturze buddyjskiej, spisanej w języku pali³⁶.

Moim zdaniem, staroindyjski rdzeń **lard-* ‘ładować, obciążać, objuczać’ można z powodzeniem zestawić z indoeuropejskim rdzeniem **lerd-*, dla którego rekonstruuje się hipotetyczne znaczenie ‘skrzywiać, wykrzywiać, wykoślawiać, deformować / verkrümmen’³⁷. Brakujące formacje werbalne są zatem poświadczone w językach indyjskich (zob. 5.1) i dardyjskich (zob. 5.2). Sprowadzają się one do rdzenia indoirańskiego **lard-*, który może reprezentować zarówno ie. **lerd-*, jak i **lord-*. W tym kontekście istotna wydaje się chronologicznie najstarsza atestacja staroindyjska *lardayati*. Należy jednak odnotować, że w zachowanych tekstach sanskryckich nie pojawia się czasownik prymarny **lárdati* (← ie. **lérdeti*), a jedynie jego wtórny derywat werbalny *lardayati* (← ie. **lordéjeti*) reprezentujący typowe *verbum causativum* o podstawowym znaczeniu ‘obciąża, ładuje, objucza’ (← ‘spra-

³² R.L. Turner, *A Comparative Dictionary...*, s. 636; E. Kaczyńska, *Old Indic lardayati...*, s. 417.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Austriacki etymolog wypowiada następujący sąd o pochodzeniu i etymologii czasownika *lardayati*: „Herkunft ungeklärt” (zob. M. Mayrhofer, *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. Volume III*, Heidelberg 1976, s. 91), „Nicht klar” (zob. M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen. Volume III*, Heidelberg 2001, s. 438).

³⁶ T. Burrow, *The Sanskrit Language*, London 1955, s. 61.

³⁷ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 679.

wia, że ktoś dźwiga, niesie ciężar’). Semantyka morfemu leksykalnego **lerd-* ‘skrzywiać, wykrzywiać, wykoślawiać, deformować/verkrümmen’ została zrekonstruowana przez Juliusa Pokornego na podstawie derywatów nominalnych urobionych od apofonicznej lub zanikowej postaci rdzenia **lord-* : **lṛd-*. Staroindyjska formacja werbalna o charakterze kauzatywnym pozwala odtworzyć pierwotne znaczenie rdzenia ie. **lerd-*³⁸. Uwzględnienie indoaaryjskich danych leksykalnych pozwala przypuszczać, że pierwiastek ie. **lerd-* oznaczał ‘dźwigać brzemię, nieść ciężar’, wtórnie dopiero ‘przeginać (się) w tył pod wpływem ciężaru’ i stąd dopiero ‘wykrzywiać, deformować’.

7. Indoeuropejskie *verba causativa* i ich budowa

Terminem *verba causativa* określa się w słowotwórstwie czasowniki pochodne, wyrażające powodowanie wykonania jakiejś czynności, ujętej w znaczeniu czasownika stanowiącego podstawę derywacji. Formacje kauzatywne istniały już w prajęzyku indoeuropejskim. W niektórych językach indoeuropejskich, np. w języku staroindyjskim, greckim czy łacińskim, tworzyły one produktywną kategorię werbalną. Charakterystycznymi cechami czasowników kauzatywnych były: (1) apofonia wokalizmu rdzennego -*ō-* (o ile rdzeń leksykalny czasownika podstawowego zawierał samogłoskę -*ē-*) oraz (2) formant sufiksalny *-*éǵ-*. Należy odnotować, że fonem ie. **o* w sylabie otwartej ulegał wzdłużeniu do **ā* w językach indoirańskich zgodnie z prawem Brugmanna³⁹. I tak:

(7.1) wed. *dāháyati* ‘powoduje, że coś płonie, że coś się pali, że coś się gotuje’ (← ie. **d^hog^{uh}-éǵ-e-ti*) : wed. *dáhati* ‘pali, zapala, przypieka’ (← ie. **d^heg^{uh}-* ‘palić się, gorzeć’⁴⁰. Dokładnym odpowiednikiem sanskryckiej formy jest czasownik łac. *foveō* ‘ogrzewam, trzymam ciepło’ (← ie. **d^hog^{uh}-éǵ-ō*), por. łac. *febris* f. ‘gorączka’, gr. τέφρα f. ‘(ciepły) popiół’⁴¹;

(7.2) wed. *nāśáyati* ‘powoduje, że ktoś ginie, znika, zmusza do wyjazdu, wydala, usuwa, niszczy’ (← ie. **noǵ-éǵ-e-ti*) : wed. *náśyati* ‘jest zgubiony,

³⁸ Zob. E. Kaczyńska, *Old Indic lardayati...*, s. 416–424.

³⁹ Zob. N.E. Collinge, *The Laws of Indo-European*, Amsterdam - Philadelphia 1985, s. 13–21.

⁴⁰ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 240–241; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 133.

⁴¹ Zob. M. de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*, Leiden–Boston 2008, s. 237–238.

ginie, znika, odchodzi' (← ie. **nek-* 'znikać, ginać'⁴²), por. łac. *noceō* 'szkodzę, przeszkadzam' (← **nok-éj-ō*) : łac. *nex, necis* f. 'morderstwo, gwałtowna śmierć', *necō*, 'zabijam, morduję'⁴³;

(7.3) wed. *mānáyati* 'szanuje, poważa, ceni wysoko, czci' (← ie. **mon-éj-e-ti*) : wed. *mányate* 'myśli, mniema' (← ie. **men-* 'myśleć'⁴⁴), por. łac. *moneō* 'przypominam, dodaję odwagi, ostrzegam; nauczam, karczę' (← **mon-éj-ō* 'zmuszam do myślenia') : łac. *mens* f. 'myślenie, rozum, odwaga, namiętność'⁴⁵, por. lit. *menù* 'myślę, rozpamiętuję';

(7.4) wed. *tyājáyati* 'zmusza do opuszczenia, zmusza do odejścia, wypędza, wyrzuca' (← ie. **tjog^u-éj-e-ti*) : wed. *tyájati* 'pozostawia, opuszcza, porzuca' (← ie. **tjég^u-* 'usuwać, wycofywać'⁴⁶), por. gr. σοβέω 'rozganiam, przepędzam, płoszę' (← ie. **tjog^u-éj-ō*) : gr. σέβομαι 'szanuję, czczę, lękam się';

(7.5) gr. φοβέω 'zmuszam do ucieczki, płoszę, przerażam, przestraszam' (← ie. **b^hog^u-éj-ō*), pass. med. φοβέομαι 'płoszę się, uciekam przed czymś, obawiam się, boję się': gr. φέβομαι 'umykam, pierzcham, uciekam' (← ie. **b^heg^u-* 'biegać, uciekać'⁴⁷), por. pol. *biegać*;

(7.6) łac. *doceō* 'powiadamiam, informuję, uczę' (← ie. **dok-ej-ō* 'zmuszam do przyjęcia czegoś') jest prastarą formą kauzatywną, podobnie jak gr. δοκέω 'oczekuję, myślę, przypuszczam, spodziewam się'. Rdzeń werbalny na stopniu pełnym **dek-* 'przyjmować; dostrzegać, zauważać'⁴⁸ jest poświadczony w temacie *perfecti* (por. łac. *dīdīcī* ← **de-dek-a-i*, z reduplikacją perfektalną), a także w czasowniku podstawowym, por. łac. *deceo* 'zdobić, stroić, ubierać; pasować, być do twarzy', *decet* (impers.) 'wypada, przystoi'.

⁴² J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 762; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 451–452.

⁴³ M. de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin...*, s. 411.

⁴⁴ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 726–728, *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 435–436.

⁴⁵ M. de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin...*, s. 387; M. Weiss, *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*, Ann Arbor–New York 2009, s. 403.

⁴⁶ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 1086; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 643.

⁴⁷ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 116; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 67.

⁴⁸ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 189–190; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 109–112; M. de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin...*, s. 176, M. Weiss, *Outline...*, s. 403.

Jerzy Kuryłowicz wykazał niezbicie, że w sylabie zamkniętej samogłoska apofoniczna **ō* nie doznaje wzdłużenia w językach indoiraaniskich⁴⁹. Stind. *lardayati* (← ie. **lordéjeti*) jest zatem klasycznym przykładem czasownika kauzatywnego, dokumentującego brak wzdłużenia samogłoski apofonicznej **ō* w sylabie zamkniętej.

8. Analiza derywatów nominalnych utworzonych od rdzenia ie. **lerd-*

Powyżej wskazano, że sanskrycki czasownik *lardayati* (reprezentujący indoeuropejską formację kauzatywną **lordéjeti*) wykazuje wokalizm apofoniczny **o*, który jest doskonale poświadczony w języku greckim, ormiańskim, celtyckim wyspowym i być może w łacinie (zob. 3, 4.1, 4.2, 4.4). Co więcej, możemy z powodzeniem zakładać, że także indyjska formacja nominalna **lar-da-* m. (odnotowana w podpunkcie 5.4.) stanowi pierwotne *nomen actionis* sprowadzające się do praformy ie. **lórdos*. Odmienną genezę ma natomiast przymiotnik grecki *λορδός* ‘wygięty ku tyłowi, przegięty w tył’, który reprezentuje opozycyjną formację ie. **lordós*, będącą pierwotnym *nomen agentis* w znaczeniu ‘ten, który dźwiga ładunek; dźwigający ciężar’ > ‘obciążony, obciążony’ > ‘wygięty ku tyłowi, przegięty w tył’.

Opozycja akcentuacyjna pomiędzy nazwą czynności i nazwą działacza (typu **lórdos* vs. **lordós*) występuje w wielu językach indoeuropejskich⁵⁰. Powyższe rozróżnienie można najłatwiej zaobserwować w języku greckim, np.:

(8.1) gr. *τόμος* m. ‘płat, kawał, plaster; zwój papirusu; tom książki’ (pierwotnie ‘cięcie’) vs. *τομός* adi. ‘ostry, tnący’ (← ‘ten, który tnie’) ← gr. *τέμω*, *τέμνω* ‘tnę, kroję; ranię, kaleczę’ ← pie. **temh₁-* ‘ciąć, kroić’⁵¹. W języku greckim zachowała się także pokrewna formacja *τομή* f. ‘ścięty pień drzewa; rozcinanie, cięcie’, czyli pierwotna nazwa rezultatu czynności (*nomen rei actae*) rodzaju żeńskiego wykazująca apofoniczny wokalizm rdzenny **-ō-* i akcent oksytoniczny;

⁴⁹ J. Kuryłowicz, *Les effets du ə en indo-iranien*, „Prace Filologiczne” 1927, t. 11, s. 201–243; tenże, *La loi de Brugmann*, „Bulletin de la Société Linguistique de Paris” 1949, vol. 45, s. 57–60; tenże, *Tzw. prawo Brugmanna w indoiraaniskim*, „Rozprawy Komisji Orientalistycznej TNW” 1951, nr 4, s. 58–62. Zob. także *The Young Kuryłowicz*, red. A. Holvoet, W. Smoczyński, Kraków 2004, s. 17–58.

⁵⁰ Zob. A. Meillet, *Wstęp do językoznawstwa indoeuropejskiego*, tłum. T. Milewski, Warszawa 1958, s. 219.

⁵¹ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 1062–1063; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 625.

(8.2) gr. τρόμος m. ‘drzenie, dreszcze’ (pierwotnie ‘drzenie’) vs. τρομός adi. ‘drżący, niepewny’ (← ‘ten, który drży’) ← gr. τρέμω ‘drzę, trzęsę się; trwożę się, obawiam się’ ← ie. **trem-* ‘drzeć, trząść się (ze strachu)’⁵²;

(8.3) gr. τρόπος m. ‘zwrot, kierunek, sposób (postępowania)’ (pierwotnie ‘obracanie, skręcanie’) vs. τροπός m. ‘plecionka rzemienna, sznur rzemieenny pleciony’ (← ‘ten, który skręca’) ← gr. τρέπω ‘zwracam, kieruję; zmieniam, skręcam’ ← ie. **trep-* ‘obracać’⁵³; por. też gr. τροπή f. ‘miejsce zachodu słońca; przesilenie letnie; zwrot, zmiana’ = wed. *trapā* f. ‘zakłopotanie, bojaźń, wstyd’;

(8.4) gr. τρόχος m. ‘bieg okrężny; tor wyścigowy’ (pierwotnie ‘bieganie’) vs. τροχός m. ‘koło wozu, koło garncarskie, kółko, krąg’ (← ‘ten, który biegnie, kręci się’) ← gr. τρέχω ‘biegnę’ ← ie. **d^hreg^h-* ‘włóczyć, wlec, ciągnąć’⁵⁴. Odpowiednia nazwa rezultatu czynności brzmi τροχή f. ‘bieg’;

(8.5) gr. φόνος m. ‘morderstwo, zabójstwo; przelana krew’ (pierwotnie ‘uderzanie, zabijanie’) vs. gr. φονός m. ‘zabójca’, także f. ‘morderczyni, zabójczyni’ (← ‘ten, który zabija’) ← gr. θείνω ‘biję, rażę, sieczę; uderzam, zadaję cios’); wed. *ghána-* m. ‘zabijanie / slaying’ vs. wed. *ghaná-* m. ‘napastnik, zabójca, niszczyciel / striker, killer, destroyer’⁵⁵. Obie pary odpowiedników sprowadzają się odpowiednio do indoeuropejskiej nazwy czynności **g^{uh}ónos* i nazwy działacza **g^{uh}onós*, utworzonych od rdzenia ie. **g^{uh}en-* ‘bić, uderzyć / schlagen’⁵⁶. Język grecki poświadcza też odpowiednie *nomen rei actae* φονή f. ‘rozlana krew’.

Niekiedy języki indoeuropejskie dokumentują tylko jeden element powyższej opozycji słowotwórczej. Tak dzieje się na gruncie bałtosłowiańskim w przypadku pary wyróżnionej w podpunkcie 8.5. Nazwa czynności dobrze zachowała się na gruncie słowiańskim (por. strus. *zohъ* m. ‘popędzanie, poganianie; prześladowanie, pogoń’; pol. łow. *gon* ‘gonienie zwierzyny przez ogary i charty; łowy, polowanie’ ← psł. **gonъ* m. ‘gonienie, gon’

⁵² J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 1092–1093; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 648.

⁵³ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 1094; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 650.

⁵⁴ *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 154.

⁵⁵ Zob. M. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary...*, s. 376.

⁵⁶ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch...*, s. 491–493; *Lexikon der indogermanischen Verben...*, s. 218.

← ie. **g^{uh}ónos* m.⁵⁷), podczas gdy języki bałtyckie całkowicie ją utraciły, lecz utrzymały dawną nazwę działacza (por. lit. *gãnas* m. ‘pastuch’, łot. *gans* m. ‘ts.’ ← ie. **g^{uh}onós* m. ‘ten, który goni bydło’⁵⁸).

W przypadku analizowanego rdzenia ie. **lerd-* mamy poświadczone wszystkie trzy formacje wykazujące wokalizm apofoniczny:

(8.6) Nazwa czynności (*nomen actionis*) **lórdos* zachowała się doskonale na gruncie indyjskim: pendż. *ladd* m. ‘ładunek, ciężar, obciążenie’; ku. *lād* ‘przewóz towarów’; ass. *lād* ‘ładunek nakładany na słońia’; or. *ladā*, *nadā* ‘ładowanie’; *ladā-ladi* ‘zabieranie ładunku’ ← stind. **larda-* m. ‘obciążanie, ładowanie’ (zob. 5.4);

(8.7) Odpowiednia nazwa działacza (*nomen agentis*) pokazująca akcent oksytoniczny jest potwierdzona w języku greckim, por. gr. λορδός ‘wygięty ku tyłowi, przegięty w tył’ ← ie. **lordós* ‘obciążony; przegięty w tył pod wpływem ciężaru’ (zob. 3);

(8.8) Nazwa rezultatu czynności (*nomen rei actae*) utrwaliła się na gruncie dardyjskim i indyjskim: kaszm. *lad* f. ‘nakładany ciężar’ (← dard. **lardā* f.); hi. *lād* f. ‘ładunek, ciężar, brzemień’ ← stind. **lardā* f. ← ie. **lordā* f. (zob. 5.5).

Na koniec warto jeszcze omówić formy nominalne zachowane w języku ormiańskim (zob. orm. *lorǰk*‘ pl. ‘wykrzywienie kręgosłupa do tyłu’ ← ie. **lord-sk-*), w celtyckich językach wyspowych (zob. wal. *lurc* m. ‘skrzywiona stopa’, gael. *loirc* f. ‘zniekształcona stopa’ ← ie. **lord-sk-*) i być może w łac. *luscus* adi. ‘ślepy na jedno oko, jednooki’, pierwotnie ‘krzywooki’⁵⁹. Wydaje się, że powyższe formacje nominalne (zob. 4.1–4.2) zostały derywowane od niezachowanego czasownika inkohatywnego (ie.) **lrd-sk-ō* o pierwotnym znaczeniu ‘zaczynam dźwigać jakiś ładunek’, skąd później ‘zaczynam wykrzywiać się do tyłu (pod wpływem niesionego ciężaru)’.

9. Wnioski

Medyczny termin *lordoza* (ang. *lordosis*) ‘wygięcie kręgosłupa ku przodowi’, funkcjonujący w międzynarodowym obiegu naukowym, wywodzi się jak wiele innych internacjonalizmów ze starożytnej greki. Języki narodowe

⁵⁷ Zob. *Słownik prasłowiański. Tom VIII*, red. F. Sławski, Wrocław–Warszawa–Kraków 2001, s. 89–91.

⁵⁸ W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007, s. 156; tenże, *Lithuanian Etymological Dictionary. Volume 1*, Berlin 2018, s. 310.

⁵⁹ K.T. Witzczak, *Łacińskie nazwy chorób...*, s. 29–31.

przejęły nie tylko formę, lecz także antyczne znaczenie greckiego wyrazu. Grecki apelatyw *λόρδωσις* powstał na bazie czasownika *λορδῶω* ‘przeginać w tył’, urobionego od wyrazu *λορδός* ‘wygięty do tyłu’. W wyniku przeprowadzonej powyżej analizy morfologicznej indoaaryjskiego materiału leksykalnego wykazano, że grecki przymiotnik *λορδός*, dokumentujący apofoniczny rdzeń nominalny **lord-*, stoi w związku etymologicznym – dotychczas niewykazany w literaturze przedmiotu – z indoeuropejskim rdzeniem werbalnym **lerd-*, poświadczonym głównie w indoaaryjskich formacjach werbalnych. Na bazie zgromadzonego materiału zaproponowano odtworzenie pierwotnego znaczenia rdzenia **lerd-* ‘dźwigać brzemię, nieść ciężar’ > ‘przeginać (się) w tył pod wpływem ciężaru’ > ‘wykrzywiać, deformować’. Restytucja oryginalnego znaczenia morfemu **lerd-* pozwala założyć w przypadku greckiego apelatywu *λορδός* pierwotne znaczenie ‘wygięty do tyłu pod wpływem niesionego ciężaru’. *Eo ipso* dyskutowany wyraz *λόρδωσις*, będący pośrednim derywatem od ap. *λορδός*, oznaczał pierwotnie ‘fizjologiczne wygięcie (kręgosłupa) spowodowane niesieniem dużego ciężaru’.

Wykaz skrótów użytych w tekście

adi. – przymiotnik (adiectivum), ang. – angielski, ass. – assamski, att. – dialekt attycki języka starogreckiego, aw. – awadhi, beng. – bengalski, bułg. – bułgarski, ch. – chorwacki, cyg. gr. – dialekt grecki języka cygańskiego, cyg. orm. – dialekt ormiański języka cygańskiego, cyg. wal. – dialekt walijski języka cygańskiego, cz. – czeski, dam. – dameli, dard. – dardyjski, dial. – dialekt, eol. – dialekt eolski języka starogreckiego, f. – rodzaj żeński (femininum), fr. – francuski, gael. – gaelicki, gr. – grecki, gudź. – gudżarati, hi. – hindi, hiszp. – hiszpański, hom. – dialekt homerycki języka starogreckiego, ie. – indoeuropejski, kaszm. – kaszmirski, lit. – litewski, łac. – łaciński, łot. – łotewski, łow. – łowiecki (termin), m. – rodzaj męski (masculinum), ma. – marathi, mac. – macedoński, marw. – marwari, n. – rodzaj nijaki (neutrum), nauk. – naukowy, nep. – nepalski, niem. – niemiecki, or. – orija, orm. – ormiański, pendź. – pendźabski, phal. – phalura, pgerm. – pragermański, pie. – praindoeuropejski (indohetycki), pl. – liczba mnoga (pluralis), pol.

– polski, por. – porównaj, port. – portugalski, prakr. – prakrycki (prakryt), psł. – prasłowiański, ros. – rosyjski, serb. – serbski, sła. – słowacki, słe. – słoweński, stang. – staroangielski, stind. – staroindyjski, strus. – staroruski, śrang. – średnioangielski, śrwniem. – średniowysokoniemiecki, ts. – to samo, wal. – walijski, wed. – wedyjski, wł. – włoski, zob. – zobacz

Elwira Kaczyńska

A word goes around the world. Considerations on the internationalism *lordosis* and its Indo-European origin

Like many other internationalisms, the Polish medical term *lordoza* (cf. English *lordosis*, German *Lordose*, Czech *lordóza* etc.) ‘anterior curvature of the spine, producing convexity in front (occurring as a physical deformity)’ stems from Ancient Greek. The various national languages took over not only the form, but also the original meaning of the Greek noun λόρδωσις; the latter is based on the verb λορδῶω ‘to bend backwards’, which, in turn, derives from the adjective λορδός ‘bent backwards’. Morphological analysis makes it evident that Gk. λορδός (which reflects the apophonetic variant **lord-*) is etymologically related to the Indo-European verbal root **lerd-*, which is confirmed by certain Indo-Aryan verbal formations (e.g. Sanskrit *lardayati* ‘s/he loads’). It is suggested on the basis of assorted lexical data that the Indo-European root **lerd-* apparently meant ‘to carry a burden’ > ‘to bend backwards due to a heavy burden’ > ‘to contort, deform’. The reconstruction of the original meaning of the verbal root **lerd-* allows us to assume the original sense for λορδός ‘bent backwards under the influence of the weight carried’. Thus, the word under discussion, λόρδωσις, originally denoted the ‘physiological bending of the spine caused by carrying a heavy load’.

Keywords: *internationalisms, medical terminology, word-formation, etymology, Indo-European language*

Słowa kluczowe: *internacjonalizmy, terminologia medyczna, słowotwórstwo, etymologia, języki indoeuropejskie*